

„אגדת הסופר“ / גילה רנור

הגילוי בעל האופי הכפול, המגלה והמסתיר, הוא אחד היסודות השלישיים בטכניקת הכתיבה של עגנון. משמעות יסוד זה מתעצמת ע"י נוכחות הגילוי והכיסוי כמוטיב עגנוני מובהק („המספחת“, „הלבוש“, „הכנסת כלה“ „בלבב ימים“).

נראה לי שהסיפור „אגדת הסופר“ מאחד בקרבנו את האלמנט הצורני ואת האלמנט התכני של גילוי וכיסוי. ולפני שניתן לישמו ליעודו רשמיותו של תהליך היצירה העגנוני, ולבדקו בקשר לשאלת תודעת האמן כאמן, כפי שעשה גרשון שקד במאמרו „במי קרח ביום שלג“ (מ"ש א", 28 באוקטובר), יש לבדוק את הסיפור לגופו ורק לאחר בדיקה מעינית זאת, אפשר יהיה להביאו כדוגמה ליחס הסובייקט אל האובייקט. נראה לי שעיקרו של הסיפור אינו בעיית המרחק האסתטי בין הסופר לעולם המעוצב, בין הסובייקט ל־אובייקט. גם בעיית ה־Negative capability יכולת השלילה העצמית לפי קיטס אינה נראית לי כיוסודית בסיפור.

כאמור, הגילוי והכיסוי מאחדים את הטכניקה ואת המוטיבים המצויים באופן מרומז. הסיפור נפרש אט אט ומגיע לשיא הגילוי הפנימי עם סיומו.

הסיפור בראשיתו עומד בסימן ה־סוהר: הבית סוהר, והיחסים בין רפאל הסופר לבין אשתו מרים, מ־תוארים כטהורים. הפרק הששי, ה־אמצעי, מתאר את מותה הבלתי צפוי והבלתי מוסבר של מרים. פרק ה־סיום אוצר בקרבנו את המפתח להבנת מהות היחסים בין הגבר לאשה. הוא מתאר את ראשית היחסים ואת סיומם ונדב בנד מאיר את הרמזים שנארגו בכל מסכת הסיפור.

הפגישה הראשונה בין הסופר לבין רעיתו־לעתיד (המתוארת כאמור ב־פרק האחרון, ומרמזת לעובדה שהיא ראשית היתה בסימן הסוף). מתרחשת בליל שמחת תורה. המציין את הלילה הוא הריקוד. הנגינה וההתלהבות — להבה ניגונו של רפאל הוא בעל כוח מאגי משתק ומעורר. וכיון שפתח רפאל בניגון דממו כל הידיים. את מעגל הקסם שוברת תיגוקת שקפצה כלפי רפאל. והשׁ-

קיעה שתי שפתיה האדומות בתוך המעיל הלבן של ספר התורה שבידו של רפאל ונישקה את הספר מנשיקות פיה וגיפפתו בשתי ידיה. בארחה שעה נשמט הדגל מתוך ידה וצנח הנר על מעילו של רפאל. (אגדת הסופר. כרך „אלו ואלו“. עמ' קמ"ג). מעיל ספר התורה הלבן ומעילו של רפאל, שני כיסויים. מוטיבים שניהם. מתוך התלהבות. בלשון אש שיש בה מרמז של סומא. הצבע האדום. הלהבה — יציין את הסומא בסיפור. ואילו הצבע הלבן — את הטהרה. חיהם של בני הזוג מרגע פגישתם הועמדו בסימן של התמודדות מתמדת בין הטהרה הגלויה לבין הארוטיקה הסמויה. שמלת החופה הלבנה. בגלגוליה השונים. תהא מסוה וכיסוי לקשר הראשוני והעמוק בין בני הזוג.

כאמור, הטהרה היא רק כיסוי ל־חיים האמיתיים בין בני הזוג. המ־חיצה בחדר מגוריהם מפרדה רק כביכול בין השולחן הסוהר של הסופר לבין המטה. פעמים באה מרים בחשאי לפגוש מן המחיצה ועזרה מדת שם ומשרה שתי עיניה הסתוורות על בעלה היושב בקדושה ובטהרה. וכשרפאל מתבטל מעבודה ורואה אותה עומדת. מיד אזיל בה חיוורא ואתי כומקא. והיא מתנצלת לפניו שלא באה אלא ליטול מנורות השבת לכבוד שבת (שם. קל"ה) ה־משחק בין הגלוי והמכוסה. החוורא והסומק. הטהרה והסומא — נמדש.

„המזרח“ הרקום. מעשה ידיה של מרים. אף הוא כבטא את דו־הערות כיות שביחסי בני הזוג. הגן השזור. מחוטי משי מלא כל פרי מאכל וארמון בתוך הגן ושני אריות שומרים את הגן. לפני האחד מוסבים אל פני השני. אריה מול אריה ולשון מול לשון. ומלשון אל לשון נמשך והולך כתב זהב באותיות גדולות לה הארץ ומלואה כשאגה אחת גדר לה. ובכל ארבע פינות המזרח תיבה. תיבה בכל פינה. שותי ה־לנגדי תמיד. (שם. קל"ה). האספקלריה. המשקפת את המזרח ממלאה את כל חלל הבית. כל התקרבות בין בני הזוג משתקפת במראה ומרתיעה אותם. הקדושה חייבת לשרור משני צידי המחיצה.

מותה של מרים מופיע בסיפור מיד לאחר גילוי ארוטי של אהבה בין הסופר לרעיתו. שבא בעקבות בקשתה. בקשת עקרה. שיכתוב רס"א אל ספר תורה למענם. רפאל מנחמה (כוף בעמוד ב')

„אגדת הסופר“

(סוף מעמוד א')

„ומכאן ואילך היו ידיה עסוקות ל־
הכין מעיל לספר תורה ושאר תש־
מישי קדושה...“ (שם, קל"ח). עשיה
זאת היא כפולת משמעות. היא מר־
מזת עקיפות לפעולת תיקון מסר־
יימת. בהעלותה את ראשית פגיש־
תם, ובד בבד מרמזת למותה של
מרים. כפי שנאמר בראשית הסיפור
„וכל בעל בית מישראל שהיה עצור
על בנים רחמנא ליצלן או שמחה
עליו אשתו רחמנא ליצלן היה בא
אצל רפאל הסופר — — — — —
חתן את לבך רבי רפאל לכתוב ספר
תורה...“ (שם, קל"א). רפאל מתקין
את עצמו לכתיבת ספר תורה לזכר
אשתו המנוחה.

הטהרה והקדושה. כאמור, מצוינות
בסיפור על ידי הצבע הלבן. „הירי־
עה מבהיקה בלבנוניתה כעצם הש־
מים לטוהר“. האותיות „כצפרים על
גבי השלג“ מעיל ספר התורה הלבן.
טבילתו של רפאל בנהר, לאחר ש־
בירת הקרח, היא יסודית בתפישת
הסיפור. „באותה שעה זכה רפאל
הסופר להכיר את סוד ה', שקודם
שבא אדם בנועם הדביקות הרי עליו
להיות בבחינת אדם שעומד במי קרח
ביום השלג“ (שם, קמ"א).

לפי השגת גרשון שקד, רומזת
סיטואציה זאת לכך ש„ההתלהבות
והדבקות אינם מניעים חיוביים ב־
צירה של יוצר, אלא מכשולים בדר־
כו האמנותית“. והצרוף הפרדוכסלי
שבין אש הדביקות לשלג, מאפשר
מרחק מסוגנן בין הנושא לבין הני־
שוא. נראה לי שבסיפור זה — אש
הדביקות והשלג הם קטביים ומצויים
בהתמודדות מתמדת. הדביקות הי־
תרה והעקרה היתה דביקות הדדית
בין הסופר לבין אשתו. דביקות שלא
איפשרה כוונה והתרכזות רוחנית
בעבודת הקודש. רפאל היה מצוי בין
שני מוקדי משיכה שלא עלו בקנה
אחד. התיטהרות בשלג לא היתה מל־
אה. אשתו המתה היתה נוכחות
מתמדת לגביו. עם סיום כתיבת ספר
התורה הוא מפוז ומרקד ומזמר את
הגיגון שהביא לידי ההידבקות בינו
לבין אשתו. ההזייה בה נתקף רפאל
לפני מותו. היא שחזור הפגישה ה־
ראשונה והעמקתה. פגישתם הרא־

שונה עמדה בסימן קידושה של ה־
תורה. עתה מקדש רפאל את אשתו
המתה. אך קידושין ארוטיים אלו
עומדים בסימן המות. מרים מופיעה
לנגד עיניו עטופה בשמלת חופתה.
„דומם עמד רפאל ותהה מאין לה
שמלת חופתה. הן הוציא את השמי־
לה מארון בגדיה כדי לעשות הימנה
פרוכת“ (שם, קמ"ד). שמלת החופה
בסיפור מרמזת ליחסי הקרבה בין
בני הזוג. „ובשעה שמרים עומדת
בבית הטבילה שוהה רפאל בבית
המדדש וכשהיא חוזרת משם היא
לובשת בגדים נאים ככלה ביום חר־
פתה ובאה אצל האספקלריא“ אותה
אספקלריא המזכירה לה את ימי נער־
ריה באכסניה על אם הדרך. אכסניה
בה התגוררו פריצים ופריצות וסר־
חרי שחרים — ובשעה שהיא רוצה
להתקשט בפני בעלה, משקפת ה־
אספקלריא את שני האריות, לה' ה־
ארץ ומלואה.

שמלת החופה היא גלגולו הבלתי
טהור של המעיל הלבן אותו נשקה
כתינוקת. עתה הופך כיסוי לא טהור
זה לכיסוי של הקדושה. רפאל מעו־
טף והספר מעוטף והבית, ההופך ב־
הזייתו של רפאל למקום קדושה,
מתמלא ספרי תורה וזקנים הרבה.
„ומרים עומדת באמצע והיא מרקדת
בכתפיה. ושתי זרועותיה מזדקפות
בחללו של החדר. והיא מתקרבת וב־
אה אצל ספרו של רפאל. את צעיפה
הסירה ואת פניה כסתה בידיה. פת־
אום צנחו ידיה למטה, ונתגלו פניה
ושפתותיה נתלכדו במעיל של ספר
התורה שבידיו של רפאל“. הדביקות
בטהרה נתגלתה עתה. כדביקות מוס־
ות שכוונתה גילוי הערום.

סיומו של הסיפור מהווה סיכום
המוטיבים השליטים: הכיסוי והגי־
לוי וההתמודדות ביניהם. והלהבה,
האש הזרה שהיתה ביסוד הקשר
בין הסופר לרעייתו. אותה אש זרה
שכוסתה במעטף של קדושה (כיסוי
שהיה קרוב לוודאי בלתי מודע). וא־
שר אכלה בהם. „הקדוש ברוך הוא
פשט טליתו של אורה והעולם עומד
בתפילת לחש של ערבית. העששית
דעכה והפתילה שקעה בתוך השמן.
פתאם קפצה לשון של אש והאירה
את החדר. ואורה נלמה את פניו של
רפאל הסופר שצנח עם ספרו. ושמי־
לת הופתח של אשתו פרושה עליו
ועל ספרו“ (שם, קמ"ה).

דרש ר' עקיבא: איש ואשה. זכו
— שכינה ביניהם. לא זכו — אש
אוכלתם (סוטה, יז). שנו משמו של
ר' מאיר: איש ואשה שכינה ביני־
הם: יה — באיש. וה באשה. זכו
— שכינה ביניהם ומתברכים. לא
זכו — שכינה מסתלקת מביניהם ו־
מידבקות שתי האשות ואש אוכל־
תם (לקח טוב, בראשית).
גילה רמרו תליאביב